

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.101>

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ТА ВИОКРЕМЛЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В МЕЖАХ МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ: ОЦІНКА РИЗИКІВ

Каптан М.В.,*підполковник юстиції,**старший науковий співробітник**науково-дослідного відділу правових проблем**у сфері міжнародного співробітництва**науково-дослідного управління проблем ресурсного забезпечення
у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва**Центру воєнно-стратегічних досліджень**Національного університету оборони України,**ORCID: 0009-0008-3610-4633*

Каптан М.В. Аналіз особливостей та виокремлення проблемних питань правової регламентації забезпечення сил оборони України в межах міжнародної допомоги: оцінка ризиків.

Розглянуто правові засади отримання та використання міжнародної допомоги, що надходить в Україну від зарубіжних донорів – іноземних держав та міжнародних організацій.

Оцінено критерії ризиків у наданні летально озброєння Силам оборони України та прагнення забезпечити, ще більший контроль за наданим летально озброєнням, та його перенаправлення за межі країни та навіть на європейський чорний ринок під час прийняття рішення, стосовно допомоги Україні. Як приклад колишня Югославія, де не вдалось повністю проконтролювати обіг зброї під час війн.

У відповідь на неспровоковане вторгнення РФ в Україну Рада Європейського Союзу 28 лютого 2022 року ухвалила безпрецедентне рішення (2022/338/CFSP) про фінансування та поставання 450 мільйонів євро летальної військової допомоги Силам оборони України [3], кількість, яка була подвоєна Рішенням (2022/471/CFSP) від 23 березня 2022 року [4]. Але в цьому поспіху війни суворі рамки Європейського Союзу щодо контролю над озброєннями мало розглядалися. Зокрема, Рада Європейського Союзу публічно не сформулювала, як вона враховує ризики довгострокового конфлікту в Україні, такі як перенаправлення зброї до РФ та небажаним недержавним збройним групам; постконфліктне розповсюдження стрілецької та легкої зброї та супутнє зростання транснаціональної злочинності та регіональної нестабільності, і навіть потенціал для звинувачень у військових злочинах з української сторони проти російських військовополонених [5]. Формулювання цих ризиків

під час прийняття рішень Європейського Союзу щодо України має важливе значення.

Право на колективну самооборону згідно зі статтею 51 Статуту ООН забезпечує фундаментальну правову основу для надання окремими державами міжнародної військової допомоги Україні. Але конкретні повноваження Європейського Союзу щодо фінансування та координації таких поставок містяться в новому Європейському фонді миру (далі – ЄФМ), створеному в березні 2021 року [6]. Проте повноваження Європейського Союзу у ЄФМ обумовлені критеріями оцінки експорту зброї в Європейський Союз. Спільна позиція (2008/944/CFSP) від 8 грудня 2008 року, та Міжнародний договір про торгівлю зброєю від 24 грудня 2014 року (далі – МДТЗ) [7].

Ключові слова: міжнародна допомога; міжнародне право; військова допомога; збройний конфлікт; збройний напад; права людини; міжнародний суд.

Kaptan M.V. Analysis of the features and identification of problem issues of the legal regulation of ensuring the defense forces of Ukraine within the limits of international aid: assessment of risks.

The legal principles of receiving and using international aid received by Ukraine from foreign donors – foreign states and international organizations – are considered.

The risk criteria in the provision of lethal weapons to the Defense Forces of Ukraine and the desire to ensure even greater control over the provided lethal weapons and its diversion outside the country and even to the European black market during the decision-making process regarding aid to Ukraine were assessed. As an example, the former Yugoslavia, where it was not possible to

fully control the circulation of weapons during the wars.

In response to the Russian Federation's unprovoked invasion of Ukraine, the Council of the European Union on February 28, 2022 adopted an unprecedented decision (2022/338/CFSP) to finance and supply 450 million euros of lethal military aid to the Ukrainian Defense Forces [3], an amount that was doubled by Decision (2022/471/CFSP) dated March 23, 2022 [4]. But in this rush to war, the European Union's strict arms control framework was given little consideration. In particular, the Council of the European Union has not publicly formulated how it takes into account the risks of a long-term conflict in Ukraine, such as the diversion of weapons to the Russian Federation and unwanted non-state armed groups; the post-conflict proliferation of small arms and light weapons and the concomitant growth of transnational crime and regional instability, and even the potential for accusations of war crimes by the Ukrainian side against Russian prisoners of war [5]. The formulation of these risks during the decision-making process of the European Union regarding Ukraine is of great importance.

The right to collective self-defense in accordance with Article 51 of the UN Charter provides a fundamental legal basis for the provision of international military assistance to Ukraine by individual states. But the specific powers of the European Union regarding the financing and coordination of such supplies are contained in the new European Peace Fund (hereinafter referred to as the EPF), created in March 2021 [6]. However, the powers of the European Union in the EFM are determined by the criteria for evaluating arms exports to the European Union. Common Position (2008/944/CFSP) dated December 8, 2008, and the International Arms Trade Treaty dated December 24, 2014 (hereinafter - Arms Trade Treaty) [7].

Key words: international aid; international law; military assistance; armed conflict; armed attack; human rights; international court.

Стан опрацювання проблематики. Підтримка України міжнародними партнерами є одним із головних чинників у протидії військової агресії з боку РФ. Вкидання неправдивих відомостей або недостовірної інформації в умовах повномасштабного вторгнення, і в тому числі, інформаційної війни, яку веде РФ, спонукає до створення механізму, який дозволить міжнародним партнерам впевнитися в тому, що вся матеріально-технічна допомога (зокрема, озброєння та техніка), яку вони надають Україні, використовується за призначенням.

Міжнародна допомога в Україні є не тільки важливим стимулом для розвитку та стабільнос-

ті країни, але й надзвичайно великим викликом з точки зору моніторингу та контролю. Завдяки підтримці міжнародних організацій, держав-донорів і фондів, Україна отримує необхідні ресурси для впровадження реформ та вирішення проблемних ситуацій. Проте, важливо не лише отримати цю допомогу, але й забезпечити її ефективно та прозоре використання.

Міжнародна допомога в Україні надається різними міжнародними організаціями, державами-донорами та фондами з метою підтримки реформ, розвитку господарства та вирішення соціальних проблем. Проте, ефективно використання цієї допомоги вимагає механізмів значного контролю, щоб забезпечити її прозоре та відповідальне використання.

Але питання дефініції правових засад зарубіжного правового регулювання здійсненої міжнародної допомоги для України, вважається не достатньо дослідженим. Однак, важливо постійно вдосконалювати організаційно-правову регламентацію забезпечення Сил оборони України в межах міжнародної допомоги та забезпечувати їхню ефективну роботу, щоб максимально використовувати потенціал в межах міжнародної допомоги України. Легітимність і стійкість міжнародної системи законів про контроль над озброєннями, зумовлює актуальність даної теми, необхідність її подальшого дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Роль міжнародної допомоги в Україні була предметом досліджень і публікацій відомих вчених та дослідників. Вчені розглядали певні аспекти зовнішньоекономічної діяльності України та її відносин з міжнародними організаціями [1]. Але комплексний аналіз співпраці України з міжнародними організаціями, її значення для інтеграції держави у світове господарство не отримали достатнього висвітлення у науковій літературі. [2].

Метою статті є аналітично-порівняльний аналіз механізмів забезпечення Сил оборони України в межах міжнародної допомоги а також фінансово-правову основу для її надання відповідно до статуту ООН, статуту та договорів, рішень країн-членів Ради Європейського Союзу.

Одним із можливих ризиків є корупція та недостатня ефективність управління фінансами, що може призвести до втрат коштів та недоліків у забезпеченні необхідного обладнання та матеріалів для Сил оборони України. Це може посилити вразливість оборонної системи перед загрозами. Додатковим аспектом, який варто врахувати при дослідженні, є можливість зовнішнього впливу на надання допомоги з боку інших країн або міжнародних організацій. Це може мати стратегічне значення і впливати на рішення щодо обсягу та характеру наданої підтримки. Зменшення цих ризиків є впроваджен-

ня ефективної системи контролю, що включає в себе механізми моніторингу та перевірки використання фінансових ресурсів, а також ретельний аналіз та відстеження результатів виконання програм та проектів з підтримки Сил оборони України.

Виклад основного матеріалу. Коли мова йде про спільну позицію Європейського Союзу щодо "загострення збройного конфлікту", можна виділити чотири основні критерії, які враховуються.

Перший критерій, називається: "внутрішня ситуація в країні кінцевого призначення як функція наявності напруженості або збройних конфліктів". Він забезпечує: держави-члени відмовляють у видачі ліцензії на експорт військових технологій або обладнання, які можуть спровокувати або продовжити збройні конфлікти або загострити існуючу напругу чи конфлікти в країні кінцевого призначення. На перший погляд, перший критерій є актуальним, оскільки в Україні, країні кінцевого призначення, явно відбувається міжнародний збройний конфлікт, і це значно перевищує рівень "існуючої напруги". Можна стверджувати, що поставки летальної зброї з Європейського Союзу "загострять" цей існуючий конфлікт, якщо перший критерій читати буквально. Надсилання зброї в Україну може загострити конфлікт з тієї простої причини, що більше зброї означатиме більш смертоносний конфлікт, отже, загострення конфлікту. Але роль зброї в українському конфлікті, звичайно, складніша, ніж це, і озброєння України можна так само легко проаналізувати, як пом'якшення або зменшення гостроти конфлікту.

Не можливо знати на даному етапі війни, чи постачання летальної військової допомоги Силам оборони України "продовжить" збройний конфлікт з РФ. Заходи допомоги ЄПМ, очевидно, покликані перешкодити просуванню РФ та запобігти швидкому захопленню Києва. Залежно від стратегічної оцінки конфлікту в його поточному стані, надана допомога могла б підтримати регіональну стабільність і обмежити просування РФ шляхом зміцнення Сил оборони України та надання їй можливості ефективно протистояти російському нападу, змусивши швидко відступити і, отже, скоротити, а не продовжити конфлікт. З іншого боку, допомога може не виправдати очікувань зупинити Росію і натомість сприяти затяжному конфлікту в Україні, гонці озброєнь та/або появі озброєних недержавних груп.

Ці фактичні оцінки мають високі ставки. Абсолютний характер першого критерію "заперечує" вимагатиме від Європейського Союзу відмовитися від надання летальної військової допомоги Україні у випадку оцінки того, що зброя "загострить" або "продовжить" існуючий конфлікт в Україні. Стаття 7 (1) (а) міжнародного

закону про контроль над озброєнням, вимагає подібної довгострокової оцінки ризику конфлікту щодо того, чи буде експорт зброї "сприяти або підірвати" міжнародний мир і безпеку.

Це питання, яке заслуговує на подальший юридичний аналіз забезпечення Сил оборони України, оскільки незрозуміло, чи міжнародні закони про контроль над озброєннями достатньо розроблені щодо ситуацій, коли держава-одержувач зазнає неспровокованого збройного нападу з боку іншої держави. Перший критерій був розроблений для того, щоб уникнути ризику поставок державами-членами Європейського Союзу зброї, яка б розпалювала зароджується внутрішній збройний конфлікт у країнах-одержувачах, і може статися, що перший критерій потребує перегляду або уточнення для вирішення ситуацій міжнародних збройних конфліктів, таких як в Україні. Дійсно, контекстне тлумачення третього критерію припускає, що внутрішня ситуація в країні кінцевого призначення" відноситься до громадянських війн або збройних конфліктів між урядом і повстанськими силами, хоча це тлумачення не було роз'яснено під час розробки Спільної позиції Європейського Союзу. Рада Європейського Союзу залишила ці терміни для тлумачення країн-членів, але на сьогоднішній день була обмежена можливість визначити вплив зовнішніх актів агресії на "внутрішню ситуацію" країни. Загалом, немає жодних підстав вважати, що сфера застосування першого критерію поширюється за межі негативних заборон, заснованих на внутрішньому статусі країни, на ситуації зовнішнього збройного нападу. Таким чином, ці заборони не діють у випадку України, і перший критерій не перешкоджає видачі Україні ліцензії на підставі міжнародної збройної агресії.

Другий критерій спільної позиції Європейського Союзу: "перенаправлення небажаним кінцевим споживачам".

Ризик перенаправлення від передбачуваного одержувача, в даному випадку Сил оборони України, чітко розглядається в першому критерію, який вимагає оцінки:

вплив військової технології чи обладнання, яке буде експортовано, до країни-одержувача та ризик того, що така технологія чи обладнання можуть бути перенаправлені небажаному кінцевому користувачу або для небажаного кінцевого використання...

Щонайменше три можливості вже були підняті в коментарях щодо конфлікту в Україні, які стосуються оцінки другого критерію: ризик ненавмисного озброєння РФ, якщо вона перемає Сили оборони України та захопить її зброю, відбудеться явний ризик перенаправлення летальної зброї, що постачалася Силам оборони України, яка вже надається Силам оборони України, і широкий спектр "небажаних" міліційних груп,

які можуть отримати зброю, якщо війна перейде в нетрадиційну війну по всій Україні.

Другий критерій підкріплюється вимогою статті 5 міжнародного закону про контроль над озброєнням про те, що експортні ліцензії "повинні надаватися лише на основі достовірних попередніх знань про кінцеве використання в країні кінцевого призначення". Абсолютний характер другого критерію та статті 5 міжнародного закону про контроль над озброєнням, може свідчити про відмову в експорті зброї в Україну за поточних обставин, за відсутності надійної впевненості, що зброю використовуватиметься лише Силами оборони України та не піддається ризику перенаправлення. Принаймні, ухвалення рішень Європейського Союзу щодо України має визнавати ризику перенаправлення, як засіб взаємодії з реальною реальністю надсилання зброї в Україну на даний момент. Це призведе до більш тонкої та обґрунтованої експортної політики, навіть якщо Рада Європейського Союзу остаточно визначить, що ризики виправдані, а озброєння українців, які не є частиною регулярних збройних сил, не є "небажаною метою" використання в розумінні другого критерію, оскільки вони воюють проти РФ від імені України.

Третій критерій спільної позиції Європейського Союзу: "потенційна відповідність імовірним військовим злочинам України".

Третій критерій спільної позиції Європейського Союзу щодо: "дотримання прав людини в країні кінцевого призначення, а також дотримання цією країною міжнародного гуманітарного права" може мати певне значення, для поставок летальної зброї Силам оборони України:

оцінивши ставлення країни-одержувача до відповідних принципів, встановлених інструментами міжнародного гуманітарного права, держави-члени: відмовляють у видачі експортної ліцензії, якщо існує явний ризик того, що військова технологія чи обладнання, яке буде експортовано, можуть бути використані під час здійснення серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.

З'явилися перші достовірні звинувачення в тому, що Сили оборони України могли вчинити військові злочини проти російських військовополонених [16]. Хоча наразі, немає жодних загальноприйнятих звинувачень у військових злочинах України, можна стверджувати, що поріг для заперечення за другим критерієм є досить низьким – було б достатньо, щоб такі звинувачення стали явним ризиком того, що зброю постачатиметься Силами оборони України можуть бути використані для вчинення серйозних порушень МГП.

Але навіть якщо невелика кількість звинувачень у військових злочинах України буде доведена, малоймовірно, що другий критерій заборонить експорт зброї з Європейського Союзу

в Україну за нинішніх обставин міжнародного збройного конфлікту. Окремі військові злочини самі по собі недостатні, щоб завдати смертельної шкоди існуючому досвіду країни щодо "поваги до міжнародного гуманітарного права", таким чином створивши "очевидний ризик", особливо якщо звинувачення сприймаються серйозно, розслідуються та передаються через військовий суд через військові трибунали, якщо це доцільно. Другий критерій передбачає загальну оцінку дотримання країною міжнародних стандартів і ставлення до них і прямо не стосується міжнародного збройного конфлікту з іншою державою. Таким чином, невелика кількість поодиноких порушень прав під час збройного конфлікту не призведе до заборони кожного без винятку експорту зброї в країну. Таке розуміння другого критерію можна побачити в оцінках експорту зброї, які розглядаються в голландських судах на основі поганого стану прав людини в Єгипті.

Слід зазначити, що такі ризики "українських військових злочинів" не обмежуються вчиненням Силами оборони України. Вони також поширюватимуться на інших потенційних одержувачів (наприклад, поліцію та озброєних цивільних осіб) за умови, що під час оцінки експорту очевидні ризики використання зброї у військових злочинах.

Тут також задіяні вимоги Договором про торгівлю зброєю (відповідно до відповідності, прямо передбаченої в ключових принципах МВФ). Зокрема, приписи статті 7 (1) (b) міжнародного закону про контроль над озброєнням, вимагає оцінки можливості використання продажу зброї для порушення МГП або права прав людини. Стаття 7 (3) міжнародного закону про контроль над озброєнням тлумачить, що "якщо експортуюча держава-учасниця визначає наявність переважного ризику будь-яких негативних наслідків, зазначених у пункті 1, експортуюча держава-учасниця не дає дозволу на експорт". Ці стандарти значною мірою віддзеркалюють третій критерій спільної позиції Європейського Союзу і додатково підкреслюють необхідність приділяти більшу увагу стандартам глобального законодавства про контроль над озброєннями в міру розвитку конфлікту в Україні.

Назва **четвертого критерію** може виглядати актуальною: "Збереження регіонального миру, безпеки та стабільності". Але це не стосується, оскільки Україна не "агресивно застосовує постачання зброї, проти іншої країни або використовує їх для того, щоб силою відстоювати свої територіальні інтереси".

Загалом, зобов'язання міжнародного закону про контроль над озброєнням, посилює вимоги спільної позиції Європейського Союзу і підкреслює необхідність приділяти більшу увагу стандартам глобального законодавства Європейського Союзу про контроль над озброєннями під

час прийняття рішення, стосовно допомоги Україні. Однак варто зазначити, що стаття 7 (1) (а) міжнародного закону про контроль над озброєнням може стати корисним юридичним критерієм для застосування в контексті Європейського Союзу. Це положення вимагає балансування щодо того, чи буде експорт в Україну "сприяти" або "підірвати" міжнародний мир і безпеку. Оцінка згідно зі статтею 7 (1) (а) міжнародного закону про контроль над озброєнням, може служити виправданням для експорту Ради Європейського Союзу на тій підставі, що, з одного боку, озброєння Україні, передається щоб допомогти захистити себе, є потенційним внеском у регіональну стабільність, і що це переважає негативний ризик, з іншого боку, загострення війни (тобто підризу міжнародного миру та безпеки).

Міжнародна військова допомога Європейського Союзу Україні дозволена, але має враховуватися ризик конфлікту. Підсумовуючи, стаття 51 Статуту ООН дозволяє Європейському Союзу фінансувати та координувати надання летальної військової допомоги Україні, це не заборонено спільною позицією Європейського Союзу, незважаючи на занепокоєння щодо деяких критеріїв у статті 2 Статуту ООН.

Однак надання летальної військової допомоги в рамках ЄІПМ, у поєднанні з МВФ, вимагає ширшої стратегічної оцінки ризику конфлікту, яка виходить за межі вимог критеріїв.

Таким чином, Рада Європейського Союзу має взяти до уваги та забезпечити висловлення у своїх рішеннях та публічних повідомленнях деяких можливих ризиків, пов'язаних із вільним надходженням зброї в Україну:

- довгострокове розповсюдження зброї. Наповнення конфліктних регіонів зброєю має непередбачувані наслідки та зворотні удари (згадайте, що колишні радянські автомати Калашникова АК-47 постачали в африканські конфлікти, Сполучені Штати озброюють моджахедів в Афганістані;

- посилення транснаціональної організованої та регулярної злочинності;

- підірвання регіональної стабільності та міжнародного миру та безпеки, чи то продовження цього конфлікту, чи то сприянням іншим;

- збільшення летальності конфлікту та небажаних наслідків вибухівки для жертв серед цивільного населення;

- масовий вплив на навколишнє середовище;

- дозволити зброї потрапити в руки росіян або перенаправити її до інших "небажаних" країн, які не є союзниками. (Путін уже стверджував, що "до постачання зброї, особливо західного виробництва, яка потрапила в руки російської армії, я підтримую можливість надання їх військовим частинам Луганської та Донецької народних республік";

- непридатність зброї, якою Сили оборони України не можуть ефективно оперувати;

- порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права також можуть бути скоєні зі зброєю, що постачається Силам оборони України (це фактично був єдиний ризик, прямо визнаний у Рішенні Європейського Союзу про допомогу Україні, у статті 6 (1)) міжнародного закону про контроль над озброєнням;

- реальність та доцільність гарантій з боку України, надійність сертифікації кінцевого споживача та ефективність подальшого моніторингу;

- добре задокументовані ризики корупції у збройовій промисловості та потенціал отримання прибутку від гонки озброєнь у конфлікті в Україні.

Висновки. Необхідно, і бажано, щоб підрозділи юстиції в міністерствах оборони Європейського Союзу сформулювали рамки, за допомогою яких Рада Європейського Союзу повинна ухвалювати рішення щодо міжнародної допомоги Україні. Це сприяло б демонстрації того, що законодавство Європейського Союзу дотримується, що ключові принципи МВФ цінуються, і що численні ризики, пов'язані з відправленням великих обсягів зброї в Україну.

Запропонований захід допомоги, як і будь-яка подібна політика чи втручання, несе загальний ризик спровокувати насильство та конфлікт. Подібним чином може існувати ризик сприяння порушенням МПЛ/МГП, навіть якщо є мінімальні достовірні докази порушень Силами оборони України порушення МГП. За цим слід оцінювати ціну бездіяльності та серйозної загрози безпеці, територіальній цілісності та цивільному населенню України.

У статті опрацьовано чотири критерії спільної позиції Європейського Союзу, що перераховує низку потенційних ризиків і переваг допомоги, в тому числі "надане обладнання потрапляє в чужі руки", а також запропонує гарантії, включаючи те, що "обладнання не буде передано будь-якому Українському органу поза межами Сил оборони України без попереднього погодження з визнаним представником".

Вдосконалення правового механізму отримання та використання міжнародної допомоги, залучення, використання, моніторингу міжнародної допомоги в Україні та надання міжнародної допомоги Україною було і залишається важливим фактором під час збройної агресії РФ проти України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Приполова Л.І., Корнієнко В.О. Організаційно-правові моделі операційного впровадження міжнародної допомоги Україні.

- Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», 2023. С. 272–276. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/47.pdf> (дата звернення: 04.03.2024).*
2. Омельченко А.В. Правові засади отримання та використання міжнародної технічної допомоги в Україні. наукові записки. серія: право / Scientific notes. Series: Law, 2021. С. 63–74. <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/97/80> (дата звернення: 04.03.2024).
 3. Council Decision (CFSP) 2022/338 of 28 February 2022 on an assistance measure under the European Peace Facility for the supply to the Ukrainian Armed Forces of military equipment, and platforms, designed to deliver lethal force. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32022D0338> (дата звернення: 04.03.2024).
 4. Council Decision (CFSP) 2022/471 of 23 March 2022 amending Decision (CFSP) 2022/338 on an assistance measure under the European Peace Facility for the supply to the Ukrainian Armed Forces of military equipment, and platforms, designed to deliver lethal force. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2022/471> (дата звернення: 04.03.2024).
 5. Незалежна міжнародна комісія з розслідування порушень в Україні // повідомлення Генерального секретаря Генеральної Асамблеї ООН, А/77/533. Доповідь Незалежної міжнародної комісії з розслідування порушень в Україні, подану відповідно до параграфу 11 (f) резолюції 49/1 Ради з прав людини щодо ситуації у сфері прав людини в Україні, що склалася через російську агресію, 2022. 15 с. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-533-AUV-UA.pdf> (дата звернення: 04.03.2024).
 6. ЄС збільшує обсяг фінансування Європейського фонду миру до майже 8 млрд євро до 2027 року: Вінницька обласна військова адміністрація. URL: <https://www.vin.gov.ua/news/eukraina/53540-yes-zbilshuie-obsiah-finansuvannia-ievropeiskoho-fondu-myru-do-maizhe-8-mlrd-ievro-do-2027-roku> (дата звернення: 04.03.2024).
 7. Про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення : Спільна позиція Ради від 8.12.2008 р. № 2008/944/СЗБП. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-08#Text (дата звернення: 04.03.2024).
 8. Бруно Більквін і Беатрікс Імменкамп, Дослідницька служба Євродепутатів. Війна Росії проти України: Стислий огляд фінансування ЄС військової допомоги Україні, 10.03.2022 (дата звернення: 04.03.2024).
 9. Cancian M. Aid to Ukraine Explained in Six Charts. URL: <https://www.csis.org/analysis/aid-ukraine-explained-six-charts> (дата звернення: 04.03.2024).
 10. Статут Організації Об'єднаних Націй. Видано Департаментом громадської інформації ООН. Київ, 2008. С. 66.
 11. Протокол, Декларація, Багатостороння угода, Хартія від 30.03.2010, "Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01" URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU10267>.
 12. Council Decision (CFSP) 2021/509 of 22 March 2021 establishing a European Peace Facility, and repealing Decision (CFSP) 2015/528. URL: <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX:32022D0338> (дата звернення: 04.03.2024).
 13. У березні розраховуємо на створення окремого інструменту для України в межах Європейського фонду миру : Урядовий портал // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-berezni-rozrakhovuiemo-na-stvorennia-okremoho-instrumentu-dlia-ukrainy-v-mezhakh-ievropeiskoho-fondu-myru-premier-ministr> (дата звернення: 04.03.2024).
 14. Further measures to respond to the Russian invasion of Ukraine: Press statement by High Representative/Vice-President Josep Borrell // Your European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/statement_22_1463 (дата звернення: 04.03.2024).
 15. Посібник користувача до Спільної позиції Ради 2008/944/СЗБП про визначення спільних правил контролю за експортом товарів і технологій військового призначення. Офіційний сайт Верховної Ради України від 20.07.2015 № 984_011-15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011-15/ed20150720#Text (дата звернення: 04.03.2024).
 16. Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та права прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності // Організація з безпеки та співробітництва в Європі Бюро з демократичних інститутів і прав людини. 2022. № 256/2022. С. 20–75. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/8/b/523811_1.pdf (дата звернення: 04.03.2024).